

משלוח מנות מפירות שביעית

אריאל בנימין רחמים

א

לצאת ידי חובת משלוח מנות בפירות שביעית

א. במשנה בשביעית (פ"ח מ"ח) נאמר: "אין מביאין קיני זבים קיני זבות קיני יולדות מדמי שביעית". ע"כ. וכתב התו"ט שהטעם הוא משום שכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין (מנחות פב ע"א). ולפי זה גם משלוח מנות יהיה אסור להביא מדמי שביעית (אם אכן זה דבר שבחובה, ועיין לקמן). וכ"כ התפא"י (שם), והפני משה על הירושלמי (פ"ח ה"ח). אבל נראה ששאר המפרשים לא הבינו את האיסור מהטעם הזה (אלא כדלקמן), משום שפירות שביעית הם חולין ולכן אפשר להביא מהם דבר שבחובה. רש"י בפסחים (ע ע"א ד"ה ואין יוצא) כתב שהטעם שדבר שבחובה לא בא אלא מן החולין הוא משום שדבר שהוא לא חולין הוא לא שלו. וכן נראה מהגמ' בחולין (כב ע"א), דאיתא שם: "חטאת בהמה דאינה באה אלא מן החולין מנלן, אמר רב חסדא וכו' משלו ולא משל ציבור". ע"כ. וכבר הקשו על התו"ט בשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' ק) ובקרבן אורה (מנחות פד ע"א) מהטעם הנ"ל.

והטעם שבכל זאת יש איסור להביא קינים מדמי שביעית, ביארו כמה אחרונים (הר"ש סירליאו, המלאכת שלמה, החזון נחום ועוד) שהוא משום שבקינים יש עולות שאינן נאכלות, והתורה אמרה "לאכלה". ויש שכתבו (אמרי יושר שם, להורות נתן ח"י סי' נז אות ה ועוד) שהטעם הוא משום שפורע חובו מדמי שביעית (ויעוין לקמן אם זה שייך במשלוח מנות).

ולגבי מעשר שני נאמר במשנה (מע"ש פ"א ה"ז): "אין מביאין קיני זבים קיני זבות קיני יולדות חטאות ואשמות מדמי מעשר שני". ודין זה הביא הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות (פ"ז ה"ו) ולא בהלכות מע"ש. ואילו את הדין הנ"ל דשביעית הביא הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל (פ"ו ה"י). ונראה שבמע"ש הטעם הוא אכן משום דכל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין (וכך פירש גם הר"ש במשנה שם), ולכן זה לא דין במעשר אלא דין בקרבנות, אך בשביעית הטעם הוא משום שהשביעית ניתנה לאכילה, ולכן זה דין בשביעית ולא בקרבנות. ומבואר שדעת הרמב"ם כדעת הר"ש סירליאו ודעימיה.

קלו

אבל מהמהר"ל (סי' נו אות ז בהנד"מ) נראה שגם מתנות לאביונים זה דבר שבחובה ולכן אי אפשר להביאם ממעות מעשר, ולפי זה הוא הדין למשלוח מנות, והביאוהו האחרונים (של"ה מגילה עמוד הצדקה (וכתב להדיא גם משלוח מנות), מג"א תרצד ס"ק א, מ"ב שם ס"ק ג ועוד). אך אעפ"כ נראה שאין להוכיח מכאן שאסור להביא משלוח מנות מפירות שביעית, דהוא כתב שמתנות לאביונים "לא נפיק אלא מדידה", ומעות מעשר הם לא שלו דבלאו הכי הוא צריך לתת אותם לעניים, אך פירות שביעית הם שלו לגמרי, ולכן הם נחשבים חולין וכדלעיל. יוצא מכאן שרק לפי התו"ט ודעימיה יש מקום לאסור לשלוח מנות מפירות שביעית מטעם זה.

בשו"ת בנין ציון (החדשות סי' קלז) כתב שרק חיוב לגבוה נכלל בגדר דבר שבחובה, "ולא מה שהטיל הכתוב עליו לאכול, דבענין זה לא מצינו בשום מקום". והוכיח כן מהגמרא בחגיגה (ז ע"ב), שם מבואר ששלמי שמחה באין מן המעשר, למרות שיש חיוב להביאם, וע"כ משום שהם לא נקראים דבר שבחובה. וכן כתב בשו"ת פנ"י (ח"א או"ח סי' ב). וע"פ זה גם אליבא דהתו"ט ודעימיה לא תהיה בעיה לשלוח מנות מפירות שביעית.

ב. יש מפוסקי זמננו (שבט הלוי ח"ז קפג, חזון עובדיה פורים עמ' קנד הערה מג, הגר"מ אליהו (הובא בספר קטיף שביעית עמ' 272 הערה 37), משנת יוסף ח"א סי' כז, דרך אמונה שמו"י פ"ו ה"י בציון ההלכה ס"ק קכא, דבר חברון או"ח סי' תרמח) שכתבו לאסור לשלוח מנות מפירות שביעית דהוא כפורע חוב מדמי שביעית, ונצטרך לדון מה הגדר של פריעת חוב.

איתא בתוספתא (שביעית פ"ז ה"ו): "אחד שביעית ואחד מעשר שני אין פורעין מהן מלוה וחוב וכו' ואין פוסקין מהן צדקה אבל משלחין מהן גמילות חסדים". ע"כ. ופסקה הרמב"ם (הל' שמו"י פ"ו ה"י). ודין זה של פריעת חוב הובא בגמרא עבודה זרה (סב ע"א), והטעם לאיסור הוא משום שהתורה אמרה "לאכלה" – ולא לסחורה. ונראה שאין הכוונה לקיום חובה הלכתית, שאת זה ודאי מותר לעשות בפירות שביעית כגון אתרוג וארבע כוסות וכדומה, אלא הכוונה לחוב שנתבע בב"ד. וכן כתב בחסדי דוד על התוספתא בפאה (פ"ד הט"ו), שהביאה את אותם דינים לגבי מעשר עני, וז"ל: "אין פורעין ממנו חוב דנמצא נהנה ממעשר עני, דאי לאו המעשר עני היה צריך לפרוע מממונו עכ"פ וכו'. ושוב קתני אבל משלחין ממנו דבר של גמילות חסדים וכו', נמצא שאין זה פריעת חוב כלל דלא ניתן להיתבע בבית דין, וא"כ אינו אלא מתנה ושרי". עכ"ל. ומשלוח מנות לא ניתן להיתבע בבית דין, ולפ"ז ודאי שאין בעיה ליתנו מפירות שביעית.

ונראה שמשלוח מנות גם לא דומה לדין התוספתא שלא פוסקין צדקה, דשם לא מדובר על כל נתינת צדקה, אלא שאם בני העיר פסקו עליו צדקה שלא יתן את זה מדמי שביעית, כמו שפירשו האחרונים (חסדי דוד על התוספתא, ב"י יו"ד סי' שלא דף רעג ע"ב ד"ה ומ"ש ואין נותנין ממנו לצדקה, ש"ך שם ס"ק קסו וט"ז שם ס"ק לב). ולכאורה זה ממש דומה לגמילות חסדים שהתוספתא התירה להדיא ("אבל משלחין מהן גמילות חסדים"). וכן נראה מהב"י (שם ד"ה אין פורעין בו את המלוה וכו'), שהביא נפ"מ בין הגרסאות "משלחין" ו"משלמין", שאם גורסים "משלחין" מותר לשלח סעודת הבראה לבית האבל, ואם גורסים "משלמין" מותר אפילו להחזיר סעודת הבראה למי שנתן לו כשהוא היה אבל, ומשמע מפה עכ"פ שלשלוח לכתחילה מותר וכל הדיון הוא לגבי להחזיר. וכן פסקו הגר"י קנייבסקי (הובא בארחות רבנו ח"ב עמ' שלד), המנחת יצחק (ח"י סי' נז), הגרש"ז אויערבאך (דיני שביעית השלם פי"ז ט), הגר"ש ישראלי (הובא במקראי קודש הררי פי"ב הערה לא), הגר"ש אלישיב (הובא בקובץ מבקשי תורה אדר ב' תשנ"ה עמ' קפז) ובשו"ת להורות נתן (ח"י סי' נז).

ואם כבר יצא י"ח ובא לשלוח עוד מנות, נראה פשוט שלכו"ע יכול להוסיף מפירות שביעית, וכמש"כ השל"ה והמג"א (הובאו לעיל) שאם כבר נתן שתי מתנות יכול להוסיף משל מעשר. ואף שמדברי התורת אביגדור (סי' תרצה) משמע שכל הדינים של משלוח מנות צריכים להיות גם במנות שמוסיף אחרי שכבר יצא י"ח, נראה שבזה גם הוא יודה, דאף להאוסרים זה לא דין בגדרי משלוח מנות אלא א"א לעשות זאת משום שהוא פורע חוב בדמי שביעית, ואחרי שהוא כבר יצא י"ח הוא ודאי כבר לא פורע "חוב", ופשוט.

ב

להחזיר משלוח מנות מפירות שביעית

וכעת עלינו לדון במי שקיבל מחבירו משלוח מנות, ועתה הוא רוצה להחזיר לו מפירות שביעית, אי שרי או לא (לדעת האוסרים לעיל. כמובן שהדיון פה הוא בהחזרת משלוח מנות אחרי שהמחזיר כבר קיים את חובתו במשלוח אחר). התוספתא שהבאנו לעיל אומרת שאסור לשלם גמולין מדמי שביעית, ופירש במנחת ביכורים "שגמל לו טובה דהוה כעין פריעת חוב". וכתב הב"י (שם) שאם חבירו עשה לו טובה והוא בא לשלם לו גמולו, אסור לו לשלם ממעשר עני (וה"ה שביעית), ומשמע שלא רק חוב ממש אסור אלא גם דבר שהוא כעין

קלח

פריעת חוב, וכמש"כ בדרך אמונה על הרמב"ם שם (ס"ק עב) "דהוי ג"כ כפורע חובו אע"פ שאין חייב לפורעו". ומטעם זה יש שאסרו להחזיר משלוח מנות מפירות שביעית. כ"כ מרן הבא"ח בשו"ת תורה לשמה (סי' קצג), המשנת יוסף (שם) והדרך אמונה (בציון ההלכה שם). וכתב עוד הב"י שאם גורסים "משלחין" אסור להחזיר כל דבר, ואם גורסים "משלמין" דוקא דבר הרשות אסור להחזיר אבל דבר מצוה מותר. ולפי זה הדין יהיה תלוי בגרסא, כי משלוח מנות זה דבר מצוה, ומכיוון שהגרסא ברמב"ם היא משלחין יהיה אסור להחזיר משלוח מנות מפירות שביעית אפי' שזה דבר מצוה. אך בחסדי דוד (שם) כתב וז"ל: "ולא מבעיא חוב גמור דאין משלמין, כגון מלוה שהלוהו מעות או שאר חוב גמור כגון שכר שכיר שחייב לו ממה שקצב לו בשכרו, אלא אפילו אינו חוב גמור אלא שעשה עמו שום טובה וחיובא רמיא עליה לשלם לו תגמולו, אפי' חוב כי האי שאינו דבר קצוב אסור וכו'. ושוב קתני אבל משלחין ממנו דבר של גמילות חסדים וכו', נמצא שאין זה פריעת חוב כלל דלא ניתן להיתבע בבית דין, וא"כ אינו אלא מתנה ושרי". עכ"ל. ומשמע מדבריו דאם יש לאדם חוב, אף אם הוא לא חוב גמור, מ"מ "חיובא רמיא עליה", ואעפ"כ אם הוא לא ניתן להיתבע בב"ד מותר ליתנו מדמי שביעית, ונראה שלפי דבריו יהיה מותר להחזיר משלוח מנות. וכן פסקו הגר"ש אלישיב (שם) והגר"נ קרליץ (פירות שביעית פכ"ב הערה קיז). ולאחר כל זאת שמעתי מהרב אהרון הראל שליט"א ראייה להתיר נידון זה, ע"פ המשנה בשביעית (פ"ח מ"ד): "לקח מן הנחתום ככר בפונדיון כשאלקוט ירקות שדה אביא לך' מותר, לקח ממנו סתם לא ישלם לו מדמי שביעית שאין פורעין חוב מדמי שביעית". ע"כ לשון המשנה. ודין זה פסק הרמב"ם בהל' שמו"י (פ"ו ה"ד). ומבואר להדיא שדוקא כשזה חוב אסור, אבל מותר להחליף ככר בירקות שביעית, וכלשון הר"ש שם "דעבדין דין לדין מתנת חנינם", ולפ"ז ודאי שיהיה מותר להחזיר משלוח מנות מפירות שביעית.